

Отримано: 31.12.2025

Прорецензовано: 06.01.2026

Прийнято до друку: 16.01.2026

email: svitlana.hodzhal@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-2940-6325>

email: yeva.hanotska@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0006-4317-2648>DOI: <http://doi.org/10.25264/2409-6806-2026-37-111-117>Годжал С., Ганоцька Є. Мануела Саенс та її участь у політичній діяльності Сімона Болівара (1822–1830 рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Історичні науки»*. Острог, 2026. Вип. 37. С. 111–117.

УДК: 94(8)“1822/1830”:929

Світлана Годжал,*кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії ім. проф. М.П. Ковальського
Національного університету «Острозька академія»***Єва Ганоцька,***студентка Національного університету «Острозька академія»*

МАНУЕЛА САЕНС ТА ЇЇ УЧАСТЬ У ПОЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СІМОНА БОЛІВАРА (1822–1830 РР.)

У статті проаналізовано діяльність Мануели Саенс як активного політичного суб'єкта в оточенні Сімона Болівара у період 1822–1830 рр. Досліджено її роль у державному апараті Великої Колумбії, зокрема участь у дипломатичному листуванні, управлінні архівами та розвідувальній діяльності. Висвітлено трансформацію її образу від «супутниці визволителя» до впливової політичної фігури, чії дії безпосередньо впливали на збереження стабільності режиму Болівара в умовах внутрішніх конспірацій та криз.

Ключові слова: Мануела Саенс, Сімон Болівар, Велика Колумбія, політичний вплив, державний апарат, Латинська Америка, гендерна історія, Визвольна війна.

Svitlana Hodzhal, Yeva Hanotska

MANUELA SAENZ AND HER PARTICIPATION IN THE POLITICAL ACTIVITIES OF SIMON BOLIVAR (1822–1830)

The article examines the multifaceted and often underestimated role of Manuela Saenz within the political and administrative structure of Gran Colombia during the pivotal years of 1822–1830. Long relegated to the periphery of historical discourse as merely the romantic partner of Simon Bolívar, Saenz is re-evaluated in this study as a significant political actor and a strategic pillar of the Liberator's state apparatus. The research focuses on her transition from an insurgent activist in Peru to a high-ranking confidante and administrative manager in Bolívar's inner circle.

Key aspects of her political influence are meticulously analyzed, including her management of Bolívar's private and state archives, which provided her with unprecedented access to sensitive diplomatic and military intelligence. The study highlights her role as an intermediary between the Liberator and various political factions, as well as her sophisticated intelligence-gathering efforts aimed at identifying and neutralizing anti-government conspiracies. Particular attention is devoted to the «September Conspiracy» of 1828 in Bogotá, where Sáenz's decisive actions not only saved Bolívar's life but also preserved the fragile continuity of the state, earning her the iconic title «Libertadora del Libertador».

Furthermore, the research explores the gendered dynamics of power in early 19th-century South America. By examining her rank as a Colonel in the Gran Colombian army and her active participation in high-level decision-making processes, the article illustrates how Saenz challenged the patriarchal social norms of the era. The author concludes that her influence was instrumental in the survival of Bolívar's political project during the turbulent final years of his presidency. This analysis shifts the historical narrative from a romanticized biography toward a structural understanding of Sáenz as a crucial participant in the state-building and crisis management of Gran Colombia. Her legacy is presented as a precursor to female political agency in Latin American history.

Keywords: Manuela Saenz, Simon Bolívar, Gran Colombia, political influence, state apparatus, Latin America, gender history, War of Independence, «Libertadora del Libertador».

Мануела Саенс Айспуру (1797–1856 рр.) традиційно постає в історії як кохана Сімона Болівара та його емоційна підтримка. Проте таке спрощене уявлення не відображає реального масштабу її ролі. У 1822–1830 рр. Мануела Саенс була активною політичною акторкою, неформально інтегрованою в державний апарат визвольного проєкту Болівара. Вона виконувала функції зв'язкової, радниці, діловода та архіваріуса, розвідниці та захисниці політичної стабільності, безпосередньо впливаючи на перебіг подій у Великій Колумбії та суміжних державах. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю перегляду ролі жінки в процесах латиноамериканського державотворення, виходячи за межі патріархального героїчного канону.

Упродовж XIX – першої половини XX ст. історіографія Латинської Америки розглядала М. Саенс переважно крізь призму її особистих стосунків із Сімоном Боліваром. Традиційні біографії Болівара (Д. Ф. Сарм'єнто [10], В. Лекуна Сальседо [6]) або ігнорували її політичну діяльність, або зводили її роль до романтичного й морального впливу на визволителя.

Починаючи з другої половини XX ст., під впливом соціальної історії та гендерних студій, відбувається переосмислення ролі Мануели Саенс. Дослідники, зокрема Памела Мюррей [8] та Інєс Кінтеро [9], почали аналізувати її як активну учасницю політичних процесів. У цих працях Саенс постає не «винятком», а прикладом ширшого явища – неформальної участі жінок у державотворенні революційної доби. Так, П. Мюррей детально аргументує, що Саенс була не просто коханкою, а політичним агентом, розвідницею та полковником, яка мала власну ідеологічну позицію [8]. І. Кінтеро, венесуельська історикиня, фокусується на тому, як жінки (і Саенс зокрема) використовували неформальні мережі впливу для участі у війні за незалежність [9].

Окремий напрям історіографії зосереджується на листуванні Мануели Саенс і Сімона Болівара як джерелі для вивчення політичної культури епохи. Листи демонструють її обізнаність у питаннях управління, регіональної політики та безпеки. Вони також свідчать про те, що Болівар сприймав Саенс як співрозмовницю в політичних питаннях, а не лише як приватну особу. Публікація «Втрачених щоденників Мануели Саенс» (2005) стала актом інтелектуального спротиву офіційній історіографії, яка десятиліттями підтримувала стерильний міф про «Болівара-генія», вдаючись до «системної цензури пам'яті» та маргіналізації ролі Саенс задля збереження «героїчної чистоти» Визволителя. Відновлення суб'єктності Мануели через ці раніше вилучені з обігу документи дозволяє деконструювати ідеологізований образ «вогняного героя», розкриваючи реальну, людську динаміку боротьби за незалежність. Такий підхід не лише повертає Болівару його людський вимір, а й відкриває шлях до розуміння автентичного латиноамериканського світу, вільного від патріархальних обмежень та нав'язаних імперських наративів [1].

Сучасна ревізійністська історіографія (зокрема праці П. Мюррей [8] та С. Чамберс [3]) пропонує розглядати діяльність Мануели Саенс крізь призму інституційної крихкості держав Великої Колумбії у 1820-х рр. У цій перспективі її неформальний вплив тлумачиться як структурно зумовлена необхідність: за відсутності стабільних республіканських інститутів саме мережі особистої лояльності та приватні зв'язки ставали ключовим механізмом функціонування влади. Аналіз кореспонденції Саенс і Болівара 1823–1827 рр. демонструє, що вона фактично заповнювала вакуум державного апарату, виконуючи функції, які сьогодні належать до сфери військової розвідки, стратегічних комунікацій та державної безпеки.

Попри наявність ґрунтовних біографічних досліджень, недостатньо висвітленим залишається аспект функціонування М. Саенс як структурного елемента державного апарату в умовах інституційної крихкості молодих республік. Потребує детальнішої уваги її роль не просто як супутниці, а як вузлової ланки в системі неформальної інституціоналізації влади.

Метою статті є визначення інституційної ролі Мануели Саенс як неформального, але структурно інтегрованого суб'єкта політико-військового управління Великої Колумбії у 1822–1830 рр.

Для досягнення поставленої мети необхідно насамперед проаналізувати еволюцію історіографічного образу М. Саенс, простежуючи його трансформацію від романтизованого міфу XIX ст. до ревізійністського бачення сучасної науки. У межах дослідження передбачено визначення конкретних військово-адміністративних функцій Саенс у структурі Генерального штабу С. Болівара, зокрема її ролі в управлінні архівом, логістиці та секретарській роботі. Важливим аспектом є дослідження діяльності Саенс у системі стратегічної розвідки та контррозвідки з акцентом на її участі в заходах із дезінформації противника. Поряд із цим робота спрямована на розкриття механізмів неформального впливу Саенс на кадрову політику та комунікацію між військовим командуванням і цивільними

елітами звільнених територій. Завершальним завданням є оцінка державного значення дій М. Саенс під час «Вересневої змови» 1828 р. як ключового чинника збереження цілісності політичної системи Великої Колумбії.

Походячи з креольської еліти Кіто, М. Саенс із раннього віку перебувала під впливом ідей Просвітництва та антикоролівських настроїв. Вона народилася в Кіто 27 грудня 1797 р. та була донькою Сімона Саенса та Марії Хоакини де Айспуру. Її батько був заможним і одруженим з іншою жінкою; мати походила з заможної родини, хоча й не з вищих ешелонів суспільства. Коли дівчинці було лише шість років, вона осиротіла. Ця обставина сформувала її характер, особливо враховуючи те, що вона була близькою з двома братами, які були активними учасниками визвольної революції. Таким чином, завжди бунтівна та сповнена сили, Мануеліта незабаром стала стовпом Революції. Поки всіх молодих дівчат навчали до заміжжя, Мануела у віці дванадцяти років приєдналася до революційних визвольних сил, які розпочали повстання в Кіто 9 серпня 1809 р. Цей процес був недовгим, але не бунтівні ідеї Мануели, які супроводжували її протягом усього життя [7].

Формування революційної ідентичності Мануели Саенс відбулося під впливом трагічних подій 2 серпня 1810 р. у Кіто, де жорстока розправа роялістів над патріотами стала для неї потужним політичним стимулом. Подальший шлюб із Джеймсом Торном у 1817 та переїзд до Ліми не обмежили її діяльність приватною сферою; навпаки, Саенс використала свій соціальний статус для активної пропаганди лібертаріанських ідей. Ключовим успіхом цього періоду став її вплив на перехід роялістського батальйону «Нумансія» до лав армії патріотів, за що вона була нагороджена Орденом Сонця від протектора Хосе де Сан-Мартіна [1, р. 22-24].

У цей час Саенс фактично виконувала функції агента стратегічної розвідки. Через тісну співпрацю з Розою Кампусано вона збирала дані про характер та плани Сан-Мартіна, які згодом передала С. Болівару, що відіграло важливу роль у політичній грі навколо Гуаякіля. Остаточний розрив із Дж. Торном на початку 1822 р. збігся з її переходом до безпосередньої військової служби [1, р. 25-26].

Під час підготовки до битви при Пічінчі (*La batalla del Pichincha*), яка відбулася у травні 1822 р. Саенс виявила неабиякі здібності до тактичної розвідки: разом зі своїми слугами вона організувала операцію з вивчення ворожих позицій та укріплень. Попри відмову командування офіційно зарахувати її до бойових підрозділів через патріархальні обмеження (відсутність дозволу батька чи чоловіка), вона добровільно супроводжувала армію патріотів. На полі бою Саенс поєднувала роль солдата та медичного куратора, використовуючи свої знання для допомоги пораненим. Цей досвід став фундаментом її подальшої професійної військової кар'єри в армії Великої Колумбії [1, р. 26-27].

Зустріч Мануели Саенс із Сімоном Боліваром у червні 1822 р. в Кіто стала закономірним результатом її активної залученості до революційних процесів, що передували остаточній поразці роялістів. Ще до тріумфального в'їзду Визволителя Саенс виявила себе як ефективний логіст, забезпечуючи батальйон «Пайя» провізією за власний кошт, та як проникливий аналітик, що через дружбу з маршалом Сукре вивчала внутрішню динаміку й амбіції військового керівництва. Перший візуальний контакт під час параду 16 червня та подальше знайомство на балу перемоги в дона Хуана Ларреа миттєво трансформувалися з офіційного протоколу в інтелектуальний альянс. Болівар був вражений не лише витонченістю Мануели, а й її глибоким знанням грецьких і латинських класиків, а також здатністю фахово дискутувати про політичні, військові та дипломатичні стратегії. Визнавши в ній рівного за інтелектом партнера, Болівар запропонував Саенс статус своєї довіреної особи (*confidente*), що де-факто санкціонувало її перехід від волонтерської допомоги до безпосередньої участі в управлінні новоствореними республіками [1, р. 27-29].

Хоча М. Саенс не обіймала формальних цивільних посад, її участь у діяльності державного апарату Болівара поширювалася і на військово-політичну сферу. Вона безпосередньо перебувала при штабі Болівара під час низки кампаній, виконуючи функції, що поєднували адміністративну, інформаційну та політичну роботу.

У польових умовах Мануела Саенс діяла як секретар і архівіст Болівара: упорядковувала кореспонденцію, зберігала копії наказів, маніфестів і дипломатичних листів, передавала інструкції офіцерам та цивільним адміністраторам. У контексті слабкої інституціоналізації визвольних армій така робота була критично важливою для збереження тяглості управління й легітимності рішень верховної влади. Промовистим доказом офіційного визнання її адміністративного статусу є лист

С. Болівара від 13 вересня 1823 року, в якому він прямо закликає її до виконання бюрократичних обов'язків:

*«Генеральний штаб, Ліма, 13 вересня 1823 року
До пані Мануели Саенс*

Моя добра та прекрасна Мануеліто: [...] Я знаю, що ви робите це [протистойте бунтам] заради Свободи, більше ніж заради мене... Але моя люба Мануела, я мушу благати вас: розсудливості... Я б волив, щоб ви приїхали до Ліми, щоб взяти на себе відповідальність за секретаріат та мій особистий архів, а також за інші документи Південної кампанії.

З усією моєю любов'ю. Болівар» [1, р. 115-116].

Наведений документ демонструє, що С. Болівар розглядав Саенс не лише як моральну підтримку, а як довіреного державного функціонера. Доручення їй опіки над «особистим архівом» та «документами Південної кампанії» фактично означало передачу контролю над усією стратегічною інформацією та документаційним забезпеченням війни. Таким чином, Саенс ставала ключовою ланкою в системі військового управління, маючи доступ до конфіденційних планів, які визначали майбутнє регіону.

Окрім безпосередньої координації безпекових заходів, М. Саенс виконувала складну функцію політичної зв'язкової між військовим командуванням і цивільними елітами визволених територій. Така посередницька роль суттєво посилювала контроль С. Болівара над віддаленими регіонами та мінімізувала ризики державної дезінтеграції в умовах інституційної нестабільності. В межах політичної комунікації Саенс забезпечувала оперативне передавання наказів, конфіденційних листів та усних повідомлень між президентом і ключовими фігурами військово-політичного істеблішменту. Водночас її діяльність у сфері розвідки та безпеки охоплювала систематичний збір інформації про опозиційні угруповання, моніторинг настроїв серед офіцерства та виявлення прихованих змов. Важливим аспектом її суб'єктності був кадровий вплив: через механізм особистих рекомендацій вона забезпечувала призначення лояльних осіб на стратегічні позиції в системі управління, фактично здійснюючи аудит лояльності в інтересах Визволителя.

Важливим доказом інституціоналізації ролі М. Саенс у визвольному русі є розпорядження С. Болівара від 28 вересня 1823 року, адресоване полковнику Даніелю Флоренсіо О'Лірі. У цьому документі Визволитель прямо наказує надати Саенс доступ до секретної документації та інтегрувати її у військову структуру: «...прошу Вас, будь ласка, вжити необхідних заходів, надаючи шановній пані, доньї Мануеліті Саенс, інформацію про секретаріат, загальний архів та інші документи Південної кампанії... [з метою] її включення до Генерального штабу Визвольної кампанії в званні гусара» [1, р. 116-117]. Таким чином, Саенс стає фактичним архіваріусом та офіцером зв'язку Генерального штабу, що спростовує традиційне бачення її постаті як суто романтичного супутника.

Участь Мануели Саенс у битві під Хуніном (6 серпня 1824 р.) стала поворотним моментом у її військовій біографії. Лист С. Болівара, написаний того ж дня о 16:00, не лише фіксує її підвищення до звання капітана гусарського полку, а й підкреслює її професійні компетенції. Визволитель наголошує, що призначення відбулося за згоди «Ради генералів», що свідчить про офіційне визнання її авторитету чоловічою військовою елітою: «[...] враховуючи вашу мужність і відвагу [...] я поспішаю [...] надати вам звання капітана гусарського полку; довіряючи вам економічну та стратегічну діяльність вашого полку» [1, р. 121-122]. Таким чином, Саенс постає як багатофункціональний офіцер, відповідальний за логістику, стратегію та медичне забезпечення (госпіталі).

Сучасники Болівара також залишили промовисті свідчення. Генерал Даніель Флоренсіо О'Лірі у своїх мемуарах згадував М. Саенс як постійну учасницю штабного життя, наголошуючи, що вона «завжди була в курсі політичних і військових справ» та брала участь в обговореннях, які визначали подальші кроки кампаній. Мануела була однією з небагатьох жінок, чия присутність у війську була санкціонована на найвищому рівні. Вона брала участь у кампаніях у Перу, займаючись логістикою та медициною. Особливої уваги заслуговує участь М. Саенс у заходах зі стратегічної дезінформації противника. У конфіденційному листі від 26 вересня 1824 р. С. Болівар детально описує план створення «хибної штаб-квартири» в Уаманзі. Саенс відводила роль верифікатора легенди: вона мала створювати видимість догляду за «хворим» Визволителем (роль якого виконував генерал Салом), водночас виконуючи функції офіцера зв'язку: «[...] Твоєю місією буде “доглядати за мною”, входячи та виходячи з намету Генерального штабу [...] а під час кожної вилазки ти нестимеш один з моїх

наказів [...] кожному генералу» [1, р. 123-124]. Це свідчить про те, що Саенс була посвячена в найбільші таємниці планування кампанії в Андауайласі.

Логічним завершенням військової служби Мануели Саенс стало її призначення полковником Колумбійської армії 20 грудня 1824 р. Цей акт став результатом її безпосередньої участі у битві при Аякучо, де вона, всупереч особистим застереженням Визволителя, продемонструвала виняткову мужність. С. Болівар у своєму листі наголошує на важливості її прикладу для всієї армії: «[...] ваша зневажена поведінка [щодо наказів залишатися в безпеці] лестить і облагороджує славу Колумбійської армії. [...] я з гордістю тримаю прапор вашої мужності, щоб призначити вас [...] Полковником («Coronela»¹) Колумбійської армії» [1, р. 123-124]. Особливо значущим є те, що призначення відбулося за поданням генерала А. Х. де Сукре, що підтверджує визнання заслуг Саенс на найвищому рівні командування.

Призначення М. Саенс полковником спровокувало гострий конфлікт у вищій політичній владі Колумбії. Віце-президент Ф. П. Сантандер у листі від 23 січня 1825 р. висловив категоричний протест, вважаючи, що жінка в такому статусі «заплямовує честь Армії». Його риторика демонструє глибокий консерватизм тогочасної еліти, яка розглядала військову ієрархію як виключно чоловічий простір: «Я прошу [...] щоб Ваша Високоповажність понизила свого друга [...] Солдати з огидою ставляться до такої легкої поступки» [1, р. 127-128]. Сантандер відверто заперечує бойові заслуги Саенс, зводячи її статус до особистих стосунків із Визволителем. Відповідь С. Болівара від 17 лютого 1825 р. є не лише особистим захистом Саенс, а й справжнім маніфестом нової військової етики, де доблесть і реальний внесок у перемогу стають важливішими за традиційні гендерні норми. Визволитель рішуче відкидає звинувачення у фаворитизмі, апелюючи до колективної волі армії. Він прямо зазначає, що ініціатива підвищення йшла не від його особистого бажання, а від безпосередніх учасників бойових дій та вищого командування: «Сукре офіційно вимагає цього від мене, гусарський батальйон проголошує це; Офіцери зібралися, щоб запропонувати це; і я, приголомшений тріумфом та її зухвалістю, надаю їй підвищення виключно заради справедливості» [1, р. 128-129].

У цій аргументації Болівар виступає як меритократ, який протиставляє «кабінетним сумнівам» та бюрократичному консерватизму Сантандера живу реальність поля бою. Для Визволителя статус Саенс є результатом її «мужності та сміливості перед обличчям небезпеки», що було верифіковано такими авторитетами, як маршал Сукре. Таким чином, у листуванні 1825 р. М. Саенс постає вже не як «виняток» чи приватна особа, а як символ «імпульсу» та доблесті всієї визвольної армії. Її постать стає точкою перетину, де професійне визнання бойового братерства бере гору над застарілими соціальними упередженнями, перетворюючи її на повноправного суб'єкта державотворення революційної доби.

Лист М. Саенс від 28 травня 1825 року остаточно деконструє історіографічний міф про її «неосвіченість», представляючи її як інтелектуально підготовленого лідера. Згадуючи про свою військову підготовку з дитинства та систематичне вивчення наукових праць, Саенс позиціонує себе рівною за рівнем компетенцій Франсіско де Паулі Сантандеру, прямо називаючи його скепсис щодо її ролі «невіглаством». Її суб'єктність у політичному дискурсі підтверджується активною участю в обговоренні Декрету та Законів про створення Республіки Болівія. Аналіз цих документів свідчить, що Саенс мала власну візію державного устрою, яка часто була радикальнішою за офіційну позицію уряду в Боготі. Окрім ідеологічного впливу, документ розкриває роль Саенс у системі контррозвідки та безпеки Визволителя. Вона координувала заходи щодо захисту Болівара від потенційних замахів, аналізувала загрози та впроваджувала стратегії маскування, що виводить її статус далеко за межі «приватної особи». Водночас лист має значну цінність для соціальної історії: деталі про «англійську сорочку», придбану з затонулої шхуни, ілюструють механізми британської торгівлі та функціонування ринку розкоші в умовах війни. Таким чином, постать Саенс постає як унікальне поєднання військового аналітика, політичного радника та активного учасника економічного життя епохи [1, р. 139].

Листування між С. Боліваром та М. Саенс на зламі 1826–1827 рр. розкриває їх як злагоджений політичний тандем, що намагався протистояти руйнації Великої Колумбії. У той час як Болівар у листопаді 1826 р. повідомляв про свою ізоляцію в Боготі та «безсоромність» офіцерів, Саенс у Лімі перейшла до радикальних дій на захист його влади. Її лист від 7 лютого 1827 р. фіксує спробу

¹ В іспаномовній традиції це звання для жінки звучало дуже вагомо, оскільки зазвичай воно означало лише дружину полковника, але в цьому контексті воно вжито як реальний військовий чин.

військового контрперевороту: вона з'явилася до штабу повстанців у військовій формі та зі зброєю, намагаючись звільнити заарештованого генерала Ереса. Цей епізод є прямим доказом того, що статус полковника був для Саенс не номінальним титулом, а керівництвом до дії в критичних умовах [1, р. 156-158].

Подія «Вересневої змови» 25 вересня 1828 року перетворила Мануелу Саенс із неофіційної соратниці на центральну фігуру державної безпеки. Її роль у ту ніч та під час наступних судових процесів демонструє поєднання холоднокровної стратегії та політичної жорсткості. Коли змовники (близько 12 осіб на чолі з Педро Карухо) увірвалися до палацу Сан-Карлос, Болівар був хворий на сильний грип і спав. Мануела, почувши галас і гавкіт собак, зрозуміла, що готується замах. Болівар схопив шпагу та пістолет і хотів вибігти назустріч нападникам. Мануела зупинила його, аргументуючи це тим, що в темряві проти чисельної групи він не має шансів, і переконала його втекти через вікно. Поки Болівар стрибав у вікно, що виходило на вулицю, Мануела стала перед дверима спальні. Коли змовники увірвалися всередину, вона не виявила страху. Вона холоднокровно заявила вбивцям, що Болівар перебуває «в Раді» (у кабінеті в іншій частині палацу). Коли вони не повірили, вона змінила версію, сказавши, що він пішов у напрямку архіву. Ця плутанина дозволила виграти для Болівара понад 15 хвилин – час, необхідний, щоб сховатися під мостом через річку Сан-Франциско. Змовники, розлючені обманом, побили Мануелу прикладами гвинтівок та погрожували смертю, намагаючись вибити правду. Вона витримала допит, не зрадивши місце перебування президента [5, р. 19-21]. Її дії мали не лише особистий, а й державний вимір: збереження життя Болівара означало тимчасове збереження цілісності політичної системи Великої Колумбії. За це вона отримала титул «Визволителька Визволителя» («La Libertadora del Libertador») [2, р. 211].

Після придушення замаху Мануела Саенс фактично очолила неформальний орган нагляду за розслідуванням. Її вплив на правосуддя був безпрецедентним. Саенс особисто вказувала на осіб, які були «подвійними агентами» в оточенні Болівара. Її свідчення стали базою для арешту багатьох офіцерів і чиновників. Мануела наполягала на найсуворішому покаранні для лідерів змови. Коли Болівар, виявляючи характерну для нього часом політичну м'якість, вагався щодо смертного вироку для Франсіско де Паула Сантандера, саме Мануела була головним голосом «партії жорсткої лінії». Вона вважала Сантандера організатором і натхненником замаху і вимагала його страти (врешті-решт його вислали з країни). Протягом місяців після змови Мануела особисто перевіряла списки відвідувачів президента і була присутня на допитах найбільш небезпечних змовників. Саме в цей період вона отримала повноваження, які історики порівнюють із функціями керівника служби розвідки [8].

Діяльність Мануели Саенс кидала виклик патріархальним нормам XIX ст. Вона діяла в просторі, формально закритому для жінок, використовуючи неформальні канали влади. Її приклад демонструє, що жінки були не лише символами революцій, а й реальними учасницями процесів державотворення.

Після смерті Болівара у 1830 р. Мануела стала головною мішенню для репресій. Вона була вигнана, і останні 25 років життя провела в перуанському порту Пайта. Незважаючи на крайню бідність, вона залишалася інтелектуальним авторитетом. Її відвідували такі постаті, як Джузеппе Гарібальді. Попри фізичне виснаження та статус «цікавої хворої» [4, с. 268], як називав її Гарібальді, Мануела Саенс зберігала статус «найвитонченішої та найлюб'язнішої шляхетної пані» [4, с. 269], яку італійський революціонер коли-небудь бачив. Це свідчить про те, що її авторитет базувався не на минулій красі чи близькості до влади, а на внутрішній гідності та інтелекті, які викликали повагу навіть у видатних діячів світового масштабу.

У Пайті вона докладала великих зусиль, щоб вижити, вдаючись до приготування солодошів та цукерок, в'язання гачком, продажу сигарет, оформлення митних процедур та перекладу з англійської на іспанську [1, р.45]. На пропозиції «покаятися» заради повернення на батьківщину вона відповідала: «Я не хочу повертатися, щоб бути об'єктом цікавості для тих, хто мене зневажав [...] Я любила Болівара живим, а померлого – обожною» [1, р.47].

Вона померла від дифтерії у 1856 році. За наказом санітарних служб весь її будинок разом із величезним архівом – листами Болівара, картами та політичними записами – був спалений. Разом із цими паперами згоріла значна частина неформальної історії Латинської Америки. Лист генерала Антоніо де Ла Герра від 28 грудня 1856 року описує обставини її смерті в Пайті. Документ фіксує спробу остаточного знищення спадщини Саенс під приводом санітарних заходів під час епідемії. Проте саме завдяки зусиллям де Ла Герра, який врятував із вогню спаленого будинку обгорілу дерев'яну скриню, до нас дійшли конфіденційні документи та листи С. Болівара та А. Х. де Сукре. Цей акт

порятунку має глибоке символічне значення: Мануела Саенс до останніх днів свого життя залишалася архіваріусом революції. Генерал наголошує на «запалі», з яким вона зберігала ці пам'ятки, попри бідність та вигнання. Таким чином, архів Саенс є не лише збіркою документів, а результатом свідомої боротьби за збереження історичної правди проти «сумнозвісної помсти недоброзичливців». Врятована картина та релігійні артефакти, згадані в листі, завершують трансформацію її образу: від «зухвалого полковника» до трагічної «охоронниці пам'яті», чия відданість справі Визволителя пережила і її саму, і її епоху [1, р. 178-180]. Це свідчить про крихкість неформальної влади та залежність політичного впливу жінок від персональних союзів у тогочасній політичній системі.

У порівнянні з іншими жінками визвольних рухів Латинської Америки (Хосефа Ортіс де Домінгес у Мексиці, Полікарпа Салаварріета в Новій Гранаді), Мануела Саенс вирізнялася тривалістю та глибиною свого залучення до політичного центру влади. Вона не обмежувалася окремими епізодами спротиву, а перебувала всередині процесу ухвалення рішень упродовж майже десяти років. Це дозволяє історикам трактувати її діяльність як форму «неформальної державної служби», що була характерною для революційних режимів початку XIX ст.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що постать М. Саенс у період 1822–1830 рр. виходить далеко за межі традиційного романтизованого образу «супутниці героя», представляючи собою приклад самостійної та багатогранної політичної суб'єктності. Аналіз її діяльності крізь призму інституційної крихкості молодих латиноамериканських республік доводить, що Саенс фактично виконувала функції «неформальної державної служби», заповнюючи вакуум слабкого адміністративного апарату Великої Колумбії. Її роль у Генеральному штабі, яка включала стратегічне управління архівом, логістичне забезпечення армії та розбудову мереж конфіденційної комунікації, свідчить про глибоку інтеграцію в реальні механізми управління.

Офіційне визнання її заслуг через надання військових звань капітана та полковника, санкціоноване не лише С. Боліваром, а й маршалом А. Х. де Сукре, підтверджує меритократичний характер її статусу, який ґрунтувався на професійних компетенціях у сфері розвідки та контррозвідки. Кульмінацією її політичної ролі стали події «Вересневої змови» 1828 р., де дії Саенс мали не стільки приватний, скільки державний вимір, забезпечивши тимчасову стабільність політичної системи в умовах гострої кризи. Ревізія її біографії на основі «Втрачених щоденників» та кореспонденції дозволяє деконструювати патріархальні історіографічні міфи, повертаючи в науковий обіг розуміння автентичної динаміки боротьби за незалежність, де неформальні канали влади відігравали критичну роль.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаються у проведенні порівняльного аналізу неформальних мереж політичного впливу М. Саенс із подібними структурами, створеними іншими жінками-революціонерками Латинської Америки та Європи доби Просвітництва. Окремої уваги потребує вивчення соціально-економічного виміру діяльності Саенс у вигнанні, зокрема її інтелектуального впливу на латиноамериканських лібералів середини XIX ст., що дозволить простежити тяглість її політичних ідей після розпаду Великої Колумбії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Alvarez C. Los diarios perdidos de Manuela Sáenz y otros papeles. Bogota, 2005. 183 p.
2. Buitrago González V. M. La conspiración septembrina. *Nueva Época*. 2019. № 50. P. 203–214. DOI: https://doi.org/10.18041/0124-0013/nueva_epoca.50.2018.5309.
3. Chambers S. C. Republican Friendship: Manuela Sáenz Writes Women into the Nation, 1835–1856. *Hispanic American Historical Review*. 2001. Vol. 81, № 2. P. 225–257.
4. Garibaldi G. *Memorie*. Firenze, 1888. 544 p.
5. La noche septembrina de 1828: El intento de magnicidio contra el Libertador. *Memorias de Venezuela*. 2008. № 5 (Septiembre/Octubre). P. 18–21.
6. Lecuna V. *Crónica razonada de las Guerras de Bolívar*. New York, 1950. 3 vol.
7. Manuela Sáenz. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Manuela-Saenz> (дата звернення: 11.12.2025).
8. Murray P. S. *For Glory and Bolívar: The Remarkable Life of Manuela Sáenz*. Austin, 2008. 238 p.
9. Quintero I. *La criolla principal: María Antonia Bolívar, hermana del Libertador*. Caracas, 2005. 160 p.
10. Sarmiento D. F. *Vida de Bolívar. Obras de Sarmiento*. Buenos Aires, 1899. Vol. XXI. 360 p.